

andre Spørgsmaal, som jeg haaber at kunne besvare tilfredsstillende. 17.

Om den bornholmske Høstemaade.

(Af et Brev til Udgiveren.)

Næst efter at dyrke og gjøde Jorden saaledes, at den bestandigt kan give gode Afgrøder, er det uden tvivl noget af det Vigtigste, Landmanden har at agte paa, at han kan faae disse Afgrøder vel bjergete, saa at hverken Foder eller Kjerne — mere, end uundgaeligt er — spildes eller bedærves, enten paa Marken eller i Laden. Dette opnaaes, som mig synes, bedst ved den Høstemaade, som her bruges.

Til at affjære langstraetet Sæd kan vel Se gelen være meget god, naar man ikke behøver at spare paa Halmen eller — paa arbejdende Hænder; men i et simpelt Landbrug, hvor man i Almindelighed maa spare meget paa begge Dele, især paa den sidste, troer jeg, at den bornholmske Seise (See) gjør bedre Tjeneste. Den er længere og smalle, end den sjællandske, og slibes ikke skarp, som denne, men "h a r e s," d. e. udbankes i Eggen med Pennen af en dertil indrettet Hammer paa en liden Ambolt ("H a r s t o v"), næsten lig en Harvetand, som bankes fast i Jorden. Derved bliver den saaskarp, som en Nagekniv, og kan affjære det fineste

Græs tæt ved Roden. *) Denne Seise eller Lee fæstes paa et omtrent $2\frac{1}{2}$ Al. langt Skafst eller "Bom," som med den øverste Ende rager op over Meierens venstre Skulder og holdes af hans venstre Haand i en Knage ("Krykke"), som staaer omtrent 9 Tommer nd fra Bommen. Derved bliver Meieren i Stand til at tage brede Hug, uden at sætte høi Stub ved nogen af Siderne. Meierede eller Gaffel over Leen bruges ikke, og mig synes, at dette Redskab ogsaa hindrer og besværer Meiningen — især i tyk og liggende Sæd — mere, end det gjør Gavn for. Uden det vil Sæden vel ikke altid falde saa ordentligt i "Moe" (d. e. Skaar); men i saa Tilfælde bruger man her at "lige" eller rette med Riveskafstet den Sæd, som skal bindes. Det er nemlig ikke al Sæd, som bindes, men kun Hug og Hvede, for Langhalmens Skyld,**) og den bin-

---

*) Paa samme Maade haves Gaffelsknive, som ere bodede med en 3 til 4 Tommer bred Strimmel engelsk Gaugstaal; fremdeles Lørvejern eller Lørvespader o. desl. — En lignende Maade skal bruges nogle Steder i Jylland.

**) Efter at Regene ere torstne, oprystes blot den længste Halm og bindes i store Knipper eller Kjerver med to Baand; dette kalder man her Langhalm. Dermed lader sig rigtigt nok ikke tænke saa tynde og glatte Tæge, som med Læmmet Langhalm; men Halmen koster da heller ikke mere, end Foderhalm. — Tægene bindes her ikke heller paa Lægter, som, saavidt jeg veed, er almindeligt i Sjælland; men paa Rafter eller

des i meget smaa Nege, hvoraf 8 Traver (160 Str.) udgjøre et middelmaadigt Bondelæs. De kunne saaledes lettere tørres, om de blive vaade, og jeg har i dette ustadige Aar med stor Fordeel bundet saavel Hveden, som den største Deel af Rugen samme Dag, den blev meiet, hvilket ikke havde ladet sig gjøre, om den var bunden i saa store Nege, som jeg har seet i Sjælland. — Den hundne Sæd sættes ikke i Travehobe, men i Stakke, hver paa et Læs, og dækkes med de løse Straae, som rives ("ra v se s") sammen i Stubben. En saadan vel sat og bedækket Stak tager ikke let Skade af Regn, og om end de øverste Nege blive lidt vaade, kan man dog indage Stakken, saasnart det bliver Tørveir, naar man blot tager Bedækningen og de enkelte vaade Nege af, før Indagningen begynder, samt passer paa at lægge de vaade Nege

---

Stænger, som lægges langsmed Sparrene og hvile paa enkelte tykkere Dvertræer imellem disse "Letter". Paatvers over Rasterne bindes igjen Kjepper, hvorpaa Galmen bindes, enten med Kappelgarn, eller med "Biggerer," d. e. tynde Hæselqviste, som først snoes, for at blive bøjelige. Paa enkelte Steder begynder man nu dertil at anvende Bidier eller 2det Aars Stud af en Art Piiil, som her kaldes tyrkisk Piiil, og som især udmærker sig derved, at Barken visner paa Stammen, saa hele Planten seer ud, som udgaaen (*salix helix?*). — En lignende Maade at tække paa findes beskrevet i Linnæi *Flånsta Resa* (Stokholm 1751) Pag. 300.

langsmed Væggen i Laden, eller, som det her kaldes, "Gulvet."

Det største Fortrin ved den bornholmske Høstemaade sætter jeg deri — at Byg, Havre, Boghvede o. desl. ikke bindes. Jeg seer Din Forbavelse over denne Yttring. "Det er jo Svinerie!" mener Du uden tvivl. "Det er at jadske med Guds Gaver og at spille, hvad der behøves til Menneskenes Føde." Saaledes tænkte jeg ogsaa, da jeg først horte tale om, at man bjergede Byg, som Høe; men ved at see Fremgangsmaaden, blev jeg snart overtødet om, at derved ikke alene spares megen Tid og Umage — især vigtig i en uftardig Høst, — men ogsaa frelles mange Ax og Kjerne, som ved Bindingen blive i Stubben, og — den løse Sæd bevares lettere og bedre, end den bundne. Du siger vel, som Bjørnen i Fablen:

Gillemen! det koster Noie
Denne Paastand at fordøie,
Uden Du beviser den —

og jeg faaer vel derfor anføre nogle Grunde for min høie Mening om denne Høstemaade. At det koster megen Tid at binde al den langstraaede Sæd og snoe Baand dertil, troer jeg, Du vil indrømme mig, og altsaa, at der spares Tid og Umage ved at høste Kornet løst. Derimod vil Du vel ikke saa let erkjende, at der paa denne Maade frelles Kjerne. Men betænk blot, hvorledes man ved

Vindingen handler med Kornet! — Baandet lægges over den opnegede Hob, — denne vendes ind i Baandet, Binderen sætter sit Knæ paa Regen, for at trykke Baandet fast; derpaa skal Regen flæbes — thi til at bæres er den for stor — hen til Hoben, og endeligen skal den igjen reises og trykkes sammen i Hoben. Hvormange Ux brækkes ikke derved af? og blive ikke alle de Kjerner i Stubben? derimod frelses de ved den bornholmske Høstemaade. Dog, det er paa Tiden, at jeg giver Dig lidt nærmere Underretning om denne.

Naar det meiede Korn har ligget saa længe paa Skaar eller, som det her kaldes, paa Moe, at Straaet og især det Grønne, som findes iblandt Kornet, er nogenlunde visnet ovenpaa, hvilket i tørt Veir kan skee paa et Par Dage, — vendes det med Rivekastet, saasnart Duggen er gaaen af det, for at det Underste ogsaa kan visne. Er Kornet — især Havre — meget tyndt, behøver det slet ikke at vendes, og i en ustadig Høst nøies man i Almindelighed med blot at lette lidt op i Moen, naar det tegner til Torveir, hvorved Axene løstes mere op fra Jorden. Naar man saaledes har faaet Kornet saa godt tørret paa Moe, som Omstændighederne tillade det, rulles det op, omtrent, som man i Sjælland neger op, og bæres derpaa sammen, idet Høstefolkene tage med den ene Haand nederst paa Rivekastet, lægge Riven over den oprullede Kornhob, tage med den anden Haand under denne

og bære den saaledes sammen til en Stak, hvorved de iagttage, at alle Ax komme opad eller indad i Stakken. Naar denne bliver saa høi, at Høstefolkene ikke længere kunne række deres Favnsfulde op i den, staaer et Menneske — sædvanligen en Dreng ("Horra") — op i Stakken, og ordner med sin Nive de Favnsfulde, som en Karl stikker op til ham med en Lyve, og som de øvrige Høstefolk bære til og lægge omkring Stakken. Herved passer man, som sagt paa, at Axene saavidt muligt komme indvendigt i Stakken. Saare saa Ax brækkes paa denne Maade af og saare lidt Sloe bliver tilbage i Stubben; er Stakken godt sat, skal det regne meget, før den tager Skade deraf, især naar den har staaet lidt og er sunket sammen før Regnen. I en ustadig Høst kan man paa denne Maade faae meget Korn godt bjerget, som vilde blive fordærvet, om det skulde bindes. Er Kornet ikke altfor vaadt af foregaaende Regn, kan man paa en god tør Dag vende eller lette det lidt om Formiddagen, rulle det op strax over Middag og have det i Stak, bestjærmet imod efterfølgende Regn, inden Aften. Er Kornet end ikke saa ganske tørt, kan det i en saadan Stak tørres mere og svæde ud, som det kaldes, om der end kommer en lille Regn imellemstunder. Derimod kan Kornet ikke vel bindes — i det Mindste ikke i store og faste Mege — før det er ganske tørt; ellers vil Bædsken presses ud under Baandet, hvor den ikke kan tørres igjen. Den første Dags

Lørveir kan derfor ikke i Almindelighed benyttes til at binde Korn, og hvad gjør man da, om der i hvert Døgn kommer en lille Regn? Man faaer vel Kornet bjerget; men hvorledes? — Og bliver det end flere Dages Lørveir, hvormeget kan man da faae bundet og sat i Hob? — Her troer jeg at 8 à 10 Arbeidere — deriblandt Smaadrenge og Piger — kunne paa een Eftermiddag optage Afgrøden af 4 Tdr. Land, som jeg antager i Gjennemsnit til 30 Læs eller 100 à 120 Traver, saaledes som der bindes i Sjælland. — Dog — jeg taler her, som om det altid var vanskeligt Høstveir (hvilket maaskee ogsaa er oftere Tilfældet paa Bornholm, end i Sjælland, deels fordi Vaar og Høst sædvanligviis kommer noget senere her, deels fordi Klimatet maaskee er i sig selv fugtigere, enten det faa kommer af Landets Beliggenhed i Havet, eller af dets Høide*); — men gaaer det vel bedre i en tør Høst? Da ere Bygstraene korte og skjøre; hvormange Ax knækkes da ikke af ved Bindingen, Regenes Sammenfløbning o. s. v.?

En stor Feil er det uidentviol at sætte Regene parviis i Rader, eller, som det kaldes, i Travehobe. En god Jordenregn, — som man jo selv i den tør:

---

*) Min Jord ligger omtrent i Niveau med Rispe-Bjerg, som efter det fra det Kgl. Steentrykkerie udgivne Kort over Bornholms Amt er 171 Fod over Havfladen, og den største Deel af Landet ligger langt høiere.

reste Tid aldrig kan være sikker for, — er i Stand til at gjennebløde de saaledes sammensatte Regener under Baandet, og hvad er der da at gjøre, uden at sprede Regene, ja maaskee endog at løse dem op? hvormegen Kjerne maa ikke derved spildes? Derimod taaler, som sagt, en vel sat Stak, især naar den først er sammensunken, en god Regn uden Skade, og bliver den end i vedholdende Regn gjenneblødt 3 à 4 Fod ned — dybere gaaer Væden under de anførte Omstændigheder ikke let — hvorlet kan den da igjen tørres, naar man blot spreder lidt af det Øverste omkring Stakken, saa at alt det Vaade bliver udsat for Luftens Indvirkning? I godt Lørveir kan det endog, som ovenfor bemærket, ages ind samme Dag, det saaledes bliver "røgtet," saa den Karl, som læsset, *) blot behøver at samle med sin Lyve den omkring Stakken spredte Top deraf, naar han har læsset det Øvrige. Ogsaa derved frelles megen Kjerne.

---

*) Man bruger her ogsaa ved Indagningen en mindre bekostelig Maade, end i Sjælland. I Stedet for at der hver Karl læsset, hjemfører og afstikker sit Læs, bruges her en god Karl og to Piger paa Marken, Karlen til at stikke Kornet op paa Bognen, den ene Pige til at lægge Læsset og den anden til at rive sammen omkring og efter Læsset. En "Horra" (lille Dreng) fører Læsset hjem, hvor en anden stærk Karl modtager det og stikker ("sender") det af. Til tre Bogne bruges altsaa to stærke Karle ("Ude- og Hjemme-Senderen") og en lille Dreng eller

Du vil maaskee indvende, at uegen Kjerne maa aframpes, baade af Den, som sætter Stakken, og af Den, der læsler den paa Vognen; men dette troer jeg heller ikke er Tilfældet. Den, som sætter Stakken, er, som sagt, i Almindelighed en lille Dreng, som først kommer op i Stakken, naar denne er næsten færdig, og hvad han aftræder bliver i den løse Sæd, kommer med denne paa Vognen og saaledes i det Mindste hjem til "Sendehullet" (Tvisfen). Udsenderen fører Vognen tæt til Stakken, træder med det ene Been paa Høsthagen ("Stigen"), med det andet i Stakken, og vælter saaledes Toppen af Stakken op paa Vognen. Det Underste i den kan han sende op, uden at træde deri. — Da hver Stak, som sagt, udgjør et Læs, spildes hverken Tid eller Kjerne ved at føre fra det ene Sted til det andet, for at faae Læs.

Jeg har sagt, at der ved den bornholmske Høstemaade ikke alene spares baade Tid og Kjerne, men at derved Sæden ogsaa lettere og bedre bevares, og dette er vistnok ogsaa en saare vigtig Omstændighed. — Den bundne Sæd lader sig kun lidet sammenpaffe i Laden ("Gulvet") og tager derfor megen Plads. Den løse Sæd derimod paffes sammen med Heste, som trækkes omkring i

---

Pige ("Mellemkjører"), og til flere Vogne behøves blot flere Mellemkjørere. Arbeidet gaaer paa denne Maade meget stadigt frem.

Sæden, efterhaanden som denne kommer ind i Læsden og udbredes der jævnt. — Sæden kommer derved til at ligge saa fast og tæt sammen, at den ikke alene tager langt mindre Plads op, men ogsaa er bedre conserveret mod Røtter og Muus, som have saa herlig Leilighed imellem Regene. Derfor bruger man her meget at aftærste den bundne Sæd først, og naar man af Byg og Havre har aftørstet det Øverste indtil Leiderne, "gænger" man deromkring, d. e. man nedskærer med en skarp ("hæret") Løvspade, som er sat paa et dertil indrettet Skæft, Sæden nærmest ved Væggene lige til Bund, saa der bliver en smal Gang ("Gænge") rundt omkring Sæden. Deri ligge Røttene og snappe alle Røtter og Muus, saasnart de ville ud, for at faae Vand. Dette Arbeide stræber den bornholmske Bonde at faae gjort ("sjøt") inden Juul; thi da kan Sæden siden ligge, hvorlænge det skal være, uden at blive skaaren. Dette er især vigtigt med Hensyn til Vaarhavren, det vil sige den Havre, som skal bruges til Hestefoder i Vaarens Tid. Naar der er gænget om den, kan den gjemmes hele Aar, uden at blive forskaaren. Naar den om Foraaret skal bruges til Hakkelse, tager man ikke Læg for Læg ovenaf; thi da vilde man beholde al den maadeligste Bundhavre tilsidst; men man skærer med Løvspaden "en Pal" (d. e. et Parallelepipedum) fra den ene Ende, saa man hver Dag, eller dog hver Uge faaer noget af Bundhavren med imellem den

ovrige. Naar Havren er godt sammenpakked, kan den ligge saa fast, at man næppe kan stikke deri, og Lagene kunne tages op som sammenhængende Blade.

Skjøndt det er let at indsee, at man paa denne Maade kan bjerge omtrent dobbelt saa megen Sæd i lige store Huse, som naar den bindes, hvorved man undgaaer at sætte den halve Sæd i Hæs; skjøndt det heller ikke er vanskeligt at indsee, at den løst hoftede Sæd i Laden er mindre udsat for at forstærkes af Utsi: saa forudsæer jeg dog, at Du vilde have adskillige Betæneligheder ved at pakke Kornet saaledes sammen. — For det første vil Du uden tvivl mene, at det er Evinerie at tage Heste op i Sæden, og det synes virkeligen saa; men Erfaringen har dog overbevist mig om, at hverken Rjerne eller Foder tager Skade derved. Naturligviis passer Bonden, som i Høsten har sin Plads i Laden, paa, at det Møg, som Hesten taber i Sæden, bliver kastet ud, og seer han, at Hesten vil stalde, sætter han en Bøtte under den; men jeg kan ikke selv være bestandigt i Laden, og jeg har derfor oftere fundet Hestemøg iblandt min Sæd, naar den er taget frem for at tærskes eller stæres til Hakkelse; men jeg har aldrig kunnet opdage, at det har beskadiget enten Rjernen eller Straaet. I alt Fald kunde det dog kun være en lille Bist, som derved kunde faae Skade. — Dernæst vil Du vel ogsaa indvende, at Hestene maage aftræde megen

Rjerne, og det er unegteligt; men hvad skader det? Derved lettes Lærkerens Arbejde. Sæden ligger lagvis, og rullens lagvis frem paa Løen, hvorved den meste løse Rjerne følger med. Lidt bliver sagtens i Stroelsen under Kornet, men dog næppe mere, end om Sæden havde været bunden, og selv dette Lidet kunde man jo, om man vilde, feie op og rense paa Løen; men i Almindelighed finder man bedre Fordeel ved at lade en Grisesøe søge sin Næring deri.

"Men" — vil Du maaskee endnu spørge, "hvorledes tager da Præsten sin Tiende, naar den meste Sæd ikke bindes, og ingen sættes i Travehobe?" — Desværre, Præsten faaer ingen Tiende, men kun et fra Arilds Tid bestemt Bederlag derfor fra hver Gaard, og dette er saare ubetydeligt. Det Høieste, jeg faaer i Tiende af nogen Gaard, er 1 Ed. Rug, *) 1½ Ed. Byg, 1 Ed. Havre, 1 Lam og 1 Gaas. Kirken, som tilhører Menigheden, faaer endnu langt ringere Tiendevederlag, og Kongetiende kjendes slet ikke her paa Landet. Hvor Tienden ydes i Rjærven, kan man vel ikke saa let høste paa den her omtalte Maade; men derfor skulde Yderne see at komme til Accord med Tiendetagerne. Disse ville vist i Almindelighed være meget villige

---

*) Den bornholmste Tønde indeholder 160 Potter og deles i 5 Skjeppe, hver paa 32 Potter. Hver Skjeppe deles igjen i 4 Spind.

dertil, da de derved slippe fra al den Tidsspilde og Meilighed, som er forbunden med at tage Tienden paa Marken, og dersom Landbruget, som man vel tør haabe, vil bestandigen gaae fremad, kunne Yderne jo ikke andet, end vinde ved Tiendeaccord, som naturligtvis maa bestemmes efter det Trin, hvorpaa Landbruget staaer, naar den afflutes. Dersom jeg maatte tage $\frac{1}{30}$ af al den Sæd, der avles her i Sognet, vilde jeg sikkert faae fire Gange saa stor Korntiende, som jeg nu faaer. Saa meget er Avlsbruget gaaet frem siden Tiendevederlaget her blev bestemt! Og det er vel intetsteds i Danmark kommet til en saadan Høide, at man ikke kan haabe, at det skal gaae videre frem. Desuden kunde man jo lige saa vel tage Tiende af bunden eller ubunden Sæd, der er sat i Stakke, som af Wrtter. Hvo, som indseer Fordelene ved denne Høstemaade, vilde nok vide at overvinde denne Hindring. Vanskeligere vilde det maaskee falde for den Landmand, der ikke practisk kjender den bornholmske Høstemaade, at kunne lære sine Folk den; men i Nærheden af Kiøbenhavn vil man dog nok sjeldent være forlegen for bornholmske Arbeidere, og i alt Fald kunde man jo lige saa let forskrive Høstfolk fra Bornholm, som Løvgravere fra Westphalen. Vanskeligheden er kun at overbevise kyndige Landmænd om Fordelene ved at høste Sæden ubunden, og mindst tør jeg haabe, at disse korte Bemærkninger formaae det. Kun een Bemærkning maa jeg endnu

tilføie, som, hvis den er grundet, maaskee mere, end alle de øvrige, vil overtyde om Fordelene ved den omtalte Høstemaade. — Jeg veed ikke at jeg nogensinde har læst eller hørt tale om saa rige Afgrøder, som man ofte faaer her paa Landet. 10 til 12 Fold af Byg og 12 til 16 Fold af Rug og Hvede er her slet ikke ualmindeligt, og man taler endog om 20 til 30 Fold af Rug og Hvede. Jaar har jeg paa omtrent 18000 □ Al. skorleret Jord, efter 1 Edr. (nyt Maal) Udsæd, høstet lidt over 19 Edr. Hvede, og paa omtrent 50000 □ Al. skorleret Jord, hvor jeg havde faaet 4 Edr. (bornh. M. eller meest 4½ Edr. n. M.) Byg, har jeg høstet 39 Læs, hvoraf jeg venter 50 à 60 Edr. (bornh. M.) For 2 Aar siden fik jeg paa et lidt mindre Stykke, efter 3½ Edr. Udsæd, omtrent 50 Edr., s: 14 à 15 Fold, og det i 4de Halm efter Gjødning. Jeg kunde anføre mange endnu langt mere frappante Exempler efter Andres Opgivelse, om hvis Rigtighed jeg aldeles ikke tvivler; men jeg anseer det Anførte, for hvis Rigtighed jeg kan indestaae, for tilstrækkeligt til at begrunde den yttrede Mening, at man her paa Landet faaer flere Fold, end andre Steder, og hvad kan nu vel være Grunden dertil? Det kan vel være mueligt, at Jordbunden er bedre, at der er stærkt gjødet, at Jorden er bedre bearbejdet o. s. v. her, end andetsteds; men det er dog vist ikke almindeligt Tilfældet. Jeg troer derfor, at der ved Høstemaaden vindes flere Fold,